

Оцінювання інноваційно-інвестиційної складової економічного розвитку

Обґрунтовано причини інноваційної депресії в реальному секторі економіки України, принципи ефективної політики модернізації економіки країни та її регіонів, потребу в пошуку шляхів і форм активізації економічного зростання регіонів на інноваційно-інвестиційній базі. Для оцінювання інноваційно-інвестиційної складової економічного зростання запропоновано систему основних і допоміжних параметрів-індикаторів. Для оцінювання інноваційно-інвестиційної сфери у регіонах побудовано систему з 4 груп показників: економічного розвитку в регіоні, інноваційного потенціалу регіону, інвестиційного потенціалу регіону, рівня розвитку промисловості регіону. Запропонована система показників дає можливість: оцінювання поточного рівня розвитку регіонів з максимально повним врахуванням впливу інноваційно-інвестиційних факторів через порівняння фактичних значень показників із нормативними; порівняння фактичних значень деяких показників із середніми та кращими для сукупності суміжних галузей (сфер діяльності, світових аналогів); визначення динаміки показників; порівняння значень окремих (взаємопов'язаних) показників.

Ключові слова: «нова економіка», економічне зростання, показник, основні параметри-індикатори, допоміжні параметри-індикатори, інвестиції, науково-дослідницькі та дослідно-конструкторські розробки, науково-технічна сфера.

Актуальність теми та постановка проблеми. Кінець ХХ – початок ХХІ ст. характеризуються входженням світового суспільства до нової стадії розвитку – стадії побудови постіндустріального суспільства, яке є результатом докорінних соціально-економічних змін. Науково-технічний прогрес став найважливішим фактором економічного зростання, основою конкурентоспроможності суб'єктів господарювання будь-якого рівня – підприємств, корпорацій, галузей, регіональних та національних економік. Сформувалося розуміння, що майбутній розквіт і навіть виживання в глобальному світі визначається інноваціями, які значною мірою сприяють підвищенню продуктивності праці і вкладеного капіталу. У складний для України та її регіонів період закріплення ринкових відносин вкрай важливим є збереження промислового комплексу, його структурне перетворення на інноваційній основі як

передумова переходу від низькотехнологічної до високотехнологічної економіки. Відсталість технологічної структури, низький технічний рівень виробничої бази промисловості регіонів, недостатнє фінансування досліджень та розробок з боку держави, брак фінансових ресурсів гальмують розвиток регіонів та економіки країни в цілому на власній науково-технічній основі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Компонентами інноваційної складової економічного зростання є технологічні, науково-технічні, соціально-економічні, організаційно-управлінські інновації, що створюють його предметно-змістовну структуру [1]. Сьогодні рівень конкурентоздатності забезпечують, перш за все, науково-технічні інновації, які дозволяють досягнути цілеспрямованого зростання виробництва [2]. Тому слід у будь-який спосіб підтримувати і стимулювати інноваційний розвиток національної економіки, який відобра-

жається в показнику наукоємності виробництва. Цей показник визначається як співвідношення між витратами на дослідження і розробки та обсягом продажів і ретельно аналізується у розвинених країнах [3].

На нашу думку, основна причина інноваційної депресії в реальному секторі економіки регіонів України – неправомірна економічна ідеологія держави стосовно інноваційних і виробничих процесів. Вона бере початок з концепції так званої «нової економіки», що визначає принципи ефективного функціонування національних господарств в умовах глобалізації та інформатизації [4]. Основними ознаками такої економіки є бурхливий розвиток ринку знань; зростання ролі наукоємного сектору, виробництва та збуту сучасних наукоємних технологій, що прискорює процеси комп'ютеризації інформаційного простору економіки та всього суспільного життя. Концепція «нової економіки», на нашу думку, зміщує акценти з процесу виробництва на інновації та інформаційні технології, тобто стабільне економічне зростання забезпечується не технологічною модернізацією та нарощуванням випуску високотехнологічних товарів і послуг, а безперервною зміною структури випуску під впливом спонтанних та організованих змін попиту, а також зростанням питомої ваги інвестицій у людський капітал.

«Нову економіку» складають усі економічні суб'єкти, що створюють інноваційну вартість. Це економіка, що забезпечує високі темпи оновлення основного капіталу, інвестованого у сектори, які забезпечують матеріальне виробництво та його інфраструктуру. Україна запозичила цей імператив у вигляді глобального, а не локального принципу перебудови економіки. Для високорозвинених країн світу з потужними компаніями та транснаціональними корпораціями такий підхід є цілком правомірним. Для них проблема полягає не у виробництві товару як такого, а в знаходженні економічних ніш, де саме це виробництво є потрібним і доцільним. Україна ж фактично не має вироб-

ничої бази, яка б відповідала вимогам щодо формування інноваційного сектору: холдингів, потужних інноваційних центрів, транснаціональних компаній. Промислово-фінансові групи все ще знаходяться на стадії формування. Зруйновано великі фабрики та заводи, відсутній доступ до іноземного капіталу, немає стимулів для венчурного інвестування. Країна просто не готова сьогодні до масового освоєння та впровадження результатів інноваційної діяльності.

Результати проведених досліджень дозволяють виділити такі головні принципи концепції економічного зростання на базі «нової економіки»:

- відсутність орієнтації на швидку окупність інвестицій на основі чітких характеристик створеного продукту;
- нова концепція біржової гри без орієнтації на реальний оборот;
- нова концепція грошової інфраструктури – без резервів, емісійного центру та національних кордонів, пов'язана із поширенням розуміння нової економіки як сукупності високотехнологічних компаній, коли всі інші її складові мають другорядне значення.

Така концепція призвела до відриву інноваційної сфери від сфери застосування її результатів – виробничого сектору. Безпосереднім наслідком подібних ідеологічних імперативів став переважний розвиток «модних» невиробничих сфер (торгівля, банки, біржі, шоу-бізнес тощо) і нераціональне дрібнення виробничих об'єктів національної економіки. Не дивно, що така «нова економіка» просто фізично не в змозі забезпечити запуск промислових інновацій.

Вищезазначене актуалізує потребу в дослідженні ефективності інноваційної сфери, здатної забезпечити залучення як вітчизняних, так і іноземних інвестицій, а також інтенсивне економічне зростання в Україні на основі модернізації виробничого сектору, що визначає мету дослідження.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз сучасних досліджень джерел економічного зростання [5; 6] дозволяє запропонувати, у загальному

вигляді, «двоколову» модель зростання і розвитку економіки. У «першому колі» розвиток може відбуватися через інституціональні модифікації, які призведуть до зростання ефективності і оптимізації економіки як на рівні окремих виробництв, так і на макроекономічному рівні, при одночасному накопиченні інвестиційних, фінансових і людських ресурсів у регіонах. При досягненні певної оптимальної кількості накопичених ресурсів економіка переходить до наступного, «другого кола», розвиток в якому відбувається на основі якісних параметрів безпосередньо в регіонах країни: модернізації техніко-технологічної складової підприємств промисловості регіонів на основі новітніх технологій з подальшою зміною технологічного укладу виробничого сектору та його збалансованості. На жаль, результати досліджень (див. [7]) свідчать, що в процесі економічних реформ в Україні фактично не здійснюється цілеспрямована ефективна політика модернізації виробничого сектору економіки.

Слід зазначити, що ефективна політика модернізації не обов'язково передбачає імітацію техніко-виробничої структури провідних західних країн. В умовах глобалізації вкрай необхідним є включення України у світогосподарські зв'язки і використання науково-технічних досягнень її партнерів. Модернізація на основі ізоляції національної економіки приречена на невдачу. Сучасна інноваційно-інвестиційна політика промислового розвитку має бути орієнтована і на нарощування обсягів виробництва, і на впровадження гнучких промислових технологій на інноваційно-інвестиційній основі. Виходячи з цього вона має передбачати:

- формування стимулів, що забезпечують інноваційний розвиток економіки без прямого державного регулювання, а на ринкових засадах;
- створення сучасної гнучкої соціально-економічної системи, сприятливої для індивідуалізації трудових зусиль;
- підвищення ролі ініціативності й творчості у виробничій діяльності;

– активізацію інноваційного підприємництва.

Держава, звичайно, відіграє важливу роль у будь-яких модернізаційних процесах (іноді – велику, як у Німеччині та Японії, іноді – меншу, як у США і Великобританії), але особливість сучасної наукоємної економіки полягає саме в активізації непрямого втручання держави, тобто у стимулюванні інноваційної діяльності підприємницьких суб'єктів та розвитку відповідної інфраструктури інноваційної діяльності.

Необхідність корегування курсу ринкових реформ в Україні потребує пошуку шляхів і форм активізації інноваційного економічного зростання. Вирішення цієї проблеми передбачає створення умов для залучення інвестицій через відведення функції активізації інноваційно-інвестиційної діяльності центрального місця у формуванні сучасної української моделі економічного зростання. У цій моделі необхідно створювати широкую «мережу точок (сфер) зростання», «регіонів активного економічного розвитку», що можуть надати певного динамізму всій національній економіці та забезпечити її перехід на «друге коло» економічного зростання. Водночас, забезпечення позитивної динаміки розвитку української економіки можливе лише за використання доступних факторів економічного зростання (рис. 1).

Проведений нами аналіз використуваних на практиці показників оцінювання економічного зростання засвідчив, що з урахуванням особливостей їх розрахунку можна виокремити три групи основних показників макrorівня.

Перша група – показники оцінювання загальноекономічного і соціального потенціалу країни: обсяг ВВП, обсяг промислового виробництва, галузева структура ВВП. Вони можуть застосовуватись для комплексного оцінювання нижньої межі рівня економічної безпеки країни за використання відповідного інструментарію економіко-математичного моделювання – моделювання на основі аналогій.

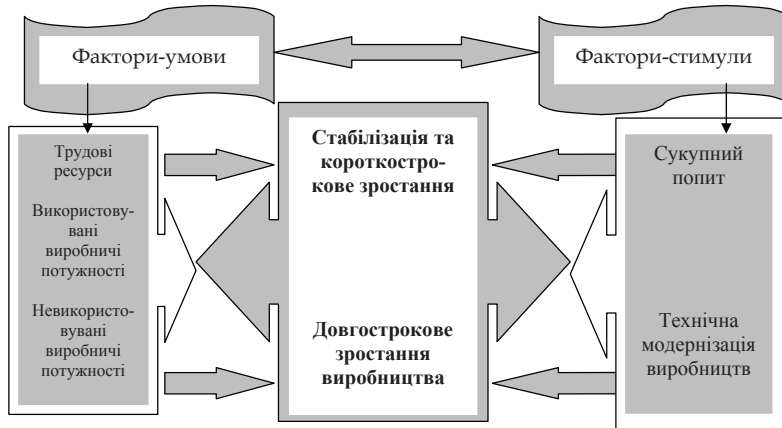

Рис. 1. Використання доступних факторів економічного зростання

Джерело: побудовано автором

Друга група – показники оцінювання економічного зростання: обсяг інвестицій, галузева структура інвестицій, рівень інвестицій відносно ВВП, витрати на НДДКР, частка витрат на НДДКР у ВВП, технічний рівень продукції, що виробляється, питома вага виробленої інноваційної продукції у ВВП, чисельність зайнятих НДДКР, норма накопичення. На їх основі можна здійснювати комплексне оцінювання здатності національної економіки до саморозвитку, забезпечення розширеного відтворення (інтенсифікації відтворювального процесу) з використанням інструментарію просторового економіко-математичного моделювання та прогнозування основних виробничих пропорцій розвитку.

Третя група – показники оцінювання ефективності фінансово-грошової сфери: рівень інфляції, дефіцит бюджету, співвідношення між основним і обіговим капіталами у реальному секторі економіки. Вони призначені для комплексного оцінювання можливого виникнення кризових ситуацій у фінансово-грошовій сфері з використанням методів ситуаційного моделювання.

Результати досліджень свідчать, що в процесі здійснюваних і раніше, і сьогодні економічних реформ цілеспрямована ефективна політика модернізації націо-

нальної економіки фактично відсутня. Не здійснюється і цілеспрямована інноваційно-інвестиційна та промислова політика.

Для забезпечення стабільних темпів економічного зростання в Україні необхідно сформулювати сучасні ринкові механізми реалізації селективної науково-технічної й інвестиційної політики як на рівні країни, так і регіонів з урахуванням досвіду провідних економік світу та вітчизняної специфіки. Це, на нашу думку, стосується механізму стимулювання інновацій, підтримки науково-інноваційної активності та забезпечення сучасними інвестиційними механізмами інноваційної сфери.

Здійснення цього можливе, у першу чергу, за підвищення ефективності виробничого процесу, тобто забезпечення високих темпів оновлення продукції та технологій на інноваційній основі. Основні принципи активної промислової (в тому числі регіональної) політики стабільного економічного зростання повинні ґрунтуватися на концепції «оновлення» продукції. Основними складовими концепції «оновлення», на думку автора, можна вважати такі:

– оновлення продукції як інструмент стимулювання інноваційної діяльності (поєднання науки з виробництвом: «НД – ДКР – виробництво – збут – доход»);

– оновлення продукції як інструмент активізації НДДКР;

– оновлення продукції як інструмент модернізації основних виробничих фондів;

– оновлення продукції як інструмент ресурсозбереження у виробничому секторі;

– оновлення продукції як інструмент розширення експорту та залучення прямих іноземних інвестицій.

Економічне зростання – багатфакторне явище, обумовлене сукупністю та динамікою внутрішніх і зовнішніх до національної економіки умов. Зважаючи на це в сучасних умовах в Україні, як засвідчують наші дослідження, потребують корегування також основні методичні підходи до виявлення і оцінювання факторів економічного зростання як на макрорівні, так і на макрорівні:

По-перше, на макрорівні в ціноутворенні з використанням виробничих функцій практично не відстежується вплив неінвестиційних факторів (спеціалізація, організація праці й ін.). У результаті цього фактично не враховується вплив факторів, що орієнтовані на ефективне використання сучасних форм організації виробництва і праці, а відтак не враховуються структурні зрушення у виробництві, які обумовлюють структурну перебудову національної економіки.

По-друге, на мікрорівні є можливість виявлення найбільш позитивних тенденцій економічного зростання. Однак вони, як правило, мають локальний характер, простежуються в рамках одного економічного суб'єкта і здебільшого є наслідком докорінних перетворень виробництва (нове обладнання, споруди, технології тощо), які пов'язані зі значними інвестиціями. Тому й ціни доцільно формувати шляхом використання більш простого вигляду виробничої функції: «обсяг виробництва – обсяг інвестицій».

По-третє, оцінювання економічного зростання логічно було б здійснювати за основними та допоміжними показниками. Основні показники призначені для прийняття практичних рішень, допоміж-

ні – для уточнення ключових тенденцій та цілей економічного зростання.

По-четверте, кредитно-фінансове регулювання інвестиційного процесу дедалі більшою мірою повинно ґрунтуватися на інструментарії ринку. Такі показники як позичковий процент, обсяг грошових і кредитних ресурсів, курс цінних паперів та інші стають «орієнтирами-індикаторами», на які впливає і через які передається імпульс кредитно-грошової політиці. Використовуючи ці індикатори як своєрідний передавальний механізм, держава повинна впливати на ринок капіталів.

По-п'яте, в якості одного із макро-економічних індикаторів економічного зростання як у країні в цілому, так і в регіонах доцільно використовувати співвідношення між рівнем інвестиційної активності і зростанням виробництва (бажане випереджальне зростання обсягів інвестицій у порівнянні з обсягами виробництва).

По-шосте, для оцінювання інноваційно-інвестиційної складової економічного зростання можна, зокрема, використовувати таку систему параметрів-індикаторів.

Для оцінювання інвестиційної активності:

Основні параметри-індикатори:

- динаміка інвестицій;
- питома вага інвестицій у ВВП;
- співвідношення між інвестиціями у виробничу та невиробничу сферу;
- питома вага іноземних інвестицій у загальному обсязі інвестицій;
- рівень державних інвестицій у загальному обсязі інвестицій.

Допоміжні параметри-індикатори:

- структура капітальних інвестицій за формами власності;
- співвідношення між прямими та портфельними інвестиціями в економіку;
- ефективність капітальних інвестицій;
- коефіцієнт оновлення основних фондів;
- капітальні інвестиції в нові виробництва.

Для оцінювання ефективності науково-технічної та інноваційної сфери:

Основні параметри-індикатори:

– частка ВВП, що спрямовується на розвиток науково-технічної та інноваційної сфери;

– чисельність працюючих у науково-технічній сфері;

– рівень конкурентоспроможності продукції і техніки нових поколінь;

– питома вага нової продукції, що відповідає світовому рівню, в загальному обсязі виробленої інноваційної продукції.

Допоміжні параметри-індикатори:

– рівень витрат на фундаментальні дослідження в загальних витратах на науку;

– кількість патентів і ліцензій (динаміка за роками);

– питома вага вкладень у науку в загальному обсязі капітальних вкладень;

– кількість інноваційних програм (проектів);

– середній вік працівників, зайнятих в інноваційній сфері.

По-сьоме, поряд із активізацією процесу впровадження у виробництво результатів НТП необхідне підвищення ефек-

тивності виробництва на базі існуючого парку активної частини основних фондів, забезпечення раціонального навантаження наявних потужностей через широке впровадження механізмів мотивації праці.

Стабільне зростання національної економіки передбачає активізацію інноваційно-інвестиційного розвитку суб'єктів господарювання, що розташовані саме у регіонах країни. Для ефективного управління її розвитком доцільно розробити методику оцінювання сучасного стану інноваційно-інвестиційної сфери у регіонах у безпосередньому зв'язку із загальним макроекономічним станом. Саме тому автором було зроблено спробу визначення показників для оцінювання інноваційно-інвестиційного рівня розвитку регіонів з метою виявлення майбутніх можливостей економічного зростання регіонів на внутрішній основі. Загалом показники оцінювання інноваційно-інвестиційного рівня розвитку регіону (рис. 2) можна поділити на чотири групи.

Перша група показників дає можливість оцінити рівень загальнооекономічного розвитку регіону (рис. 3).

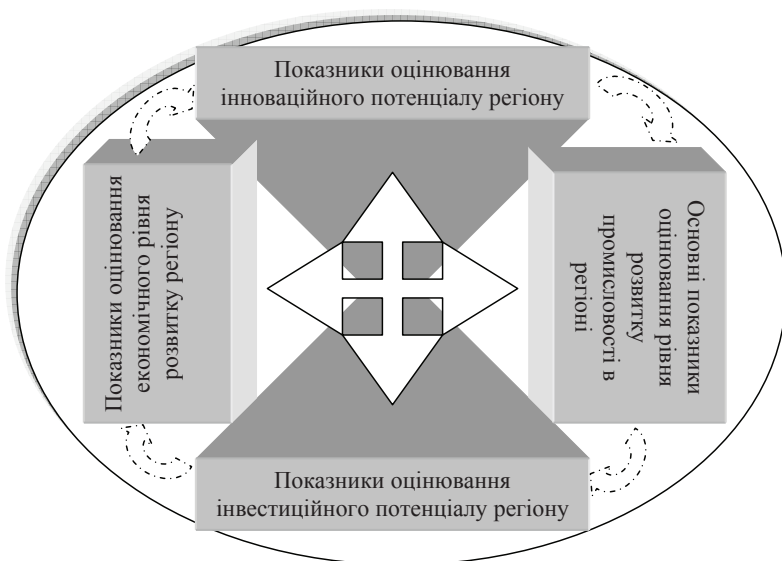

Рис. 2. Методологічний підхід до оцінювання інноваційно-інвестиційного рівня розвитку регіону

Джерело: побудовано автором

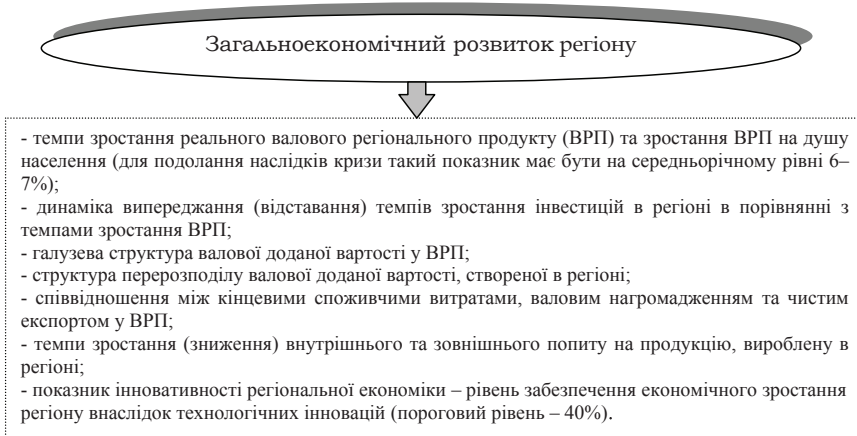

Рис. 3. Показники оцінювання економічного рівня розвитку регіону

Джерело: складено автором

Питання створення сприятливих умов для збереження, розвитку й ефективного використання науково-технічного й інноваційного потенціалу регіонів, а також стимулювання інвестицій в інноваційну сферу регіонів набувають особливої актуальності для забезпечення випереджальних темпів економічного розвитку та стабільного економічного зростання регіонів України та усієї національної економіки. У зв'язку з цим друга група показників

призначена для оцінювання інноваційного потенціалу регіонів (рис. 4).

Управління інвестиційним процесом інноваційного спрямування передбачає не лише реалізацію певних проєктів, а й організацію, регулювання, підтримку, стимулювання інноваційної діяльності, побудову відповідних інституційних і правових структур. Отже, наступна група показників – це показники для оцінювання інвестиційного потенціалу регіону (рис. 5).

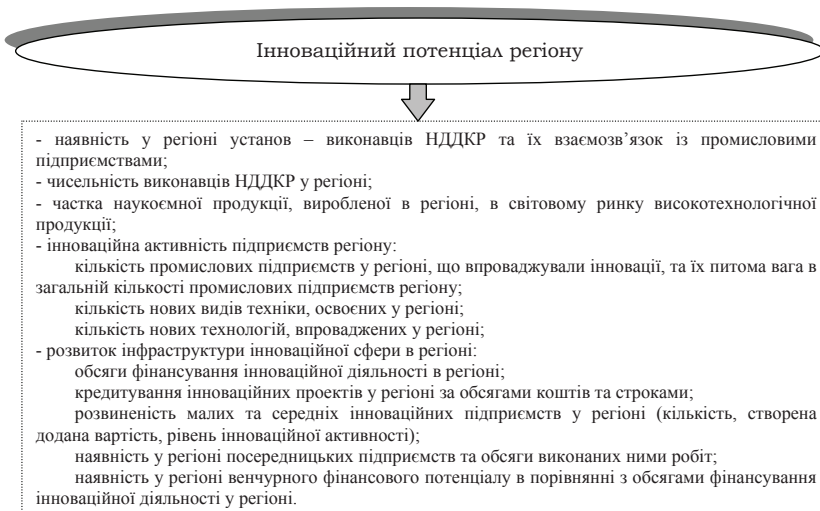

Рис. 4. Показники оцінювання інноваційного потенціалу регіону

Джерело: складено автором

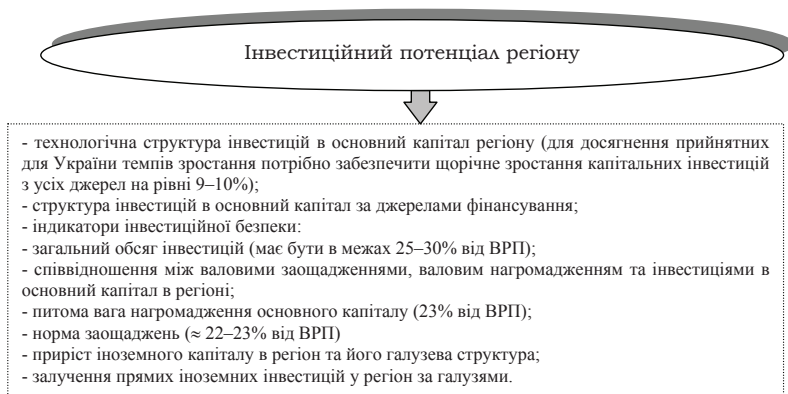

Рис. 5. Показники оцінювання інвестиційного потенціалу регіону
Джерело: складено автором

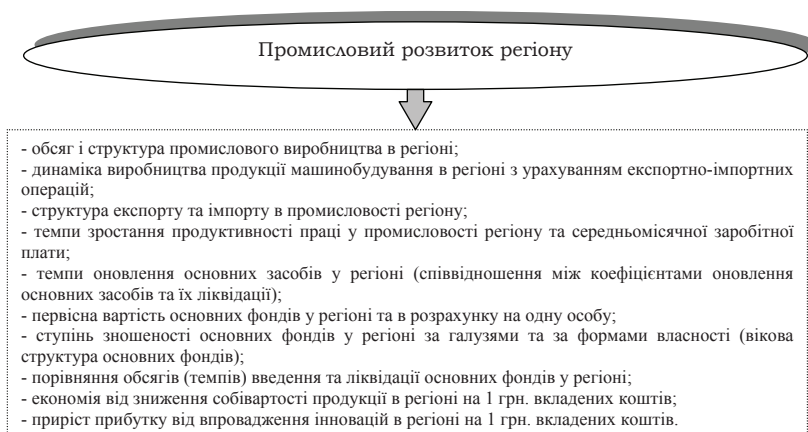

Рис. 6. Основні показники оцінювання рівня розвитку промисловості регіону
Джерело: складено автором

Четверта група включає показники для оцінювання реального (промислового) сектору регіону (рис. 6).

Висновки. Популярна у світі концепція «нової економіки» призвела до відриву інноваційної сфери від виробничого сектору і до переважного розвитку невірбних сфер і дрібнення виробничих об'єктів національної економіки. Для забезпечення інноваційного зростання економіки України більш доцільним здається формування так званої «двоколової» моделі зростання і розвитку економіки. У «першому колі» такої економіки розвиток відбувається

через інституціональні модифікації, які призведуть до зростання ефективності і оптимізації економіки, а у «другому колі» – на основі якісних параметрів безпосередньо в регіонах країни.

Вирішення проблеми пошуку шляхів активізації інноваційного економічного зростання в Україні передбачає створення умов для залучення інвестицій через відведення функції активізації інноваційно-інвестиційної діяльності центрального місця у формуванні сучасної української моделі економічного зростання. У цій моделі необхідно створювати широку «мережу точок (сфер) зростан-

ня», «регіонів активного економічного розвитку», що можуть надати певного динамізму всій національній економіці та забезпечити її перехід на «друге коло» економічного зростання.

Для забезпечення стабільних темпів економічного зростання в Україні необхідно сформулювати сучасні ринкові механізми реалізації селективної науково-технічної й інвестиційної політики як на рівні країни, так і регіонів з урахуванням досвіду провідних економік світу та вітчизняної специфіки. Це стосується механізму стимулювання інновацій, підтримки науково-інноваційної активності та забезпечення сучасними інвестиційними механізмами інноваційної сфери. Основні принципи активної промислової (в тому числі регіональної) політики

стабільного економічного зростання повинні ґрунтуватися на концепції «оновлення» продукції.

Стабільне зростання національної економіки передбачає активізацію інноваційно-інвестиційного розвитку суб'єктів господарювання, які розташовані у регіонах країни. Для ефективного управління її розвитком розроблено і запропоновано методику оцінювання сучасного стану інноваційно-інвестиційної сфери у регіонах у безпосередньому зв'язку із загальним макроекономічним станом, в рамках якої визначено показники інноваційно-інвестиційного рівня розвитку регіонів з метою виявлення майбутніх можливостей економічного зростання регіонів на внутрішній основі.

1. *Регіональні інноваційні системи України: стан формування та розвитку в умовах інтеграційних процесів* : монографія / за ред. д-ра екон. наук проф. Л. І. Федулової ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К., 2013. – 724 с.
2. *Забарна Е. М.* Стратегія і тактика розвитку промислових підприємств на основі прогнозування та моделювання / Е. М. Забарна, М. В. Кула // Економічний форум. Луцький національний технічний університет. – 2015. – № 2. – С. 85–193.
3. *Saren M. A. S. and Trokas N.* (1994) Proceedings of the Annual Conference of the European Marketing Academy [Electronic resources] / M. A. S. Saren, N. Trokas. – Режим доступу: <ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/135043/9da04a54de>
4. *Формирование* региональной интегрированной инновационно-инвестиционной системы как базиса развития социально-экономического развития региона / Украина и ее регионы на пути к инновационному обществу : монография [в 4 т.] // [А. И. Амоша, И. П. Булеев, В. И. Дубницкий и др.] ; под общ. ред. В. И. Дубницкого и И. П. Булеева. – Ин-т экономики промышленности НАН Украины; Донецкий экономико-гуманитарный институт; Академия экономических наук Украины. – Донецк: Юго-Восток, 2011. – Т. 2. – С. 7–41.
5. *Экономика* Украины: итоги преобразований и перспективы роста : монография / Ред. В. М. Геец. – Х. : Форт, 2000. – 432 с.
6. *Федулова Л. І.* Развитие национальной инновационной системы / Л. І. Федулова, М. Пашута // Экономика Украины. – 2005. – № 4. – С. 35–40.
7. *Забарна Е. М.* Інноваційно-інвестиційний фактор економічного розвитку України : монографія / Е. М. Забарна. – Одеса : Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2006. – 304 с.

Одержано 31.08.2015

Э. Н. Забарная

Оценивание инновационно-инвестиционной составляющей экономического развития

Обоснованы причины инновационной депрессии в реальном секторе экономики Украины, принципы эффективной политики модернизации экономики страны и ее регионов, потребность в поиске путей и форм активизации экономического роста регионов на инновационно-инвестицион-

ной основе. Для оценивания инновационно-инвестиционной составляющей экономического роста предложена система основных и вспомогательных параметров-индикаторов. Для оценивания инновационно-инвестиционной сферы в регионах построена система из 4 групп показателей: экономического развития региона, инновационного потенциала региона, инвестиционного потенциала региона, уровня развития промышленности региона. Предложенная система показателей дает возможность: оценивания текущего уровня развития регионов с максимально полным учетом влияния инновационно-инвестиционных факторов через сравнение фактических значений показателей с нормативными; сравнения фактических значений отдельных показателей со средними и лучшими для совокупности смежных отраслей (сфер деятельности, мировых аналогов); определения динамики показателей; сравнения значений отдельных (взаимосвязанных) показателей.

Ключевые слова: *экономический рост, показатель, основные параметры-индикаторы, вспомогательные параметры-индикаторы, инвестиции, научно-исследовательские и опытно-конструкторские разработки, научно-техническая сфера.*